

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

Ayasuluk Kalesi Restorasyonları*

Ayasuluk Castle Restorations

Fırat Baranaydın

Araş. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Restorasyon, Konservasyon Bölümü, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Pr.,
Türkiye, e-mail: fbaranaydin@gelisim.edu.tr

Öz

Ayasuluk Kalesi bugün İzmir İli Selçuk İlçesinde modern Selçuk yerleşim alanının güney batısında yükselen tepenin en üst kotuna kurulmuştur. Kaleler, köprüler, sarnıçlar ve yollar gibi işlevsel yapılar genellikle bir topluluğu, milliyeti ya da dini (saray, mabet veya zafer anıtı gibi) temsil etmeyen işlevsel yapılardır. Bu yüzden bir alanda egemenlik farklılaşmış olsa bile bu gibi işlevsel yapılar tahrip edilmemiş hatta onarılıp tekrar kullanılmıştır. Ayasuluk Kalesine bakıldığında görülen farklı evreler de bunu göstermektedir. Ayasuluk Kalesinin şu ana kadar bulunmuş olan en erken evresi, günümüzde ayakta bulunan Ayasuluk Kalesinin güneydoğu eteklerinde bulunan Hellenistik Dönem sur kalıntılarıdır. Bu kalıntılar burada Hellenistik Dönemden itibaren bir kale yapısının olduğunu göstermektedir. Sonrasında Bizans Döneminde bugün ayakta olan Ayasuluk Kalesinin yapılmış olduğu bilinmektedir. Ancak günümüzde gördüğümüz yapının büyük çoğunluğu Restorasyon ve Beylikler Dönemi eklemeleridir. Ayasuluk Kalesi Restorasyonları 1960'lı yıllarda başladığında amaç, tüm dönem restorasyon faaliyetlerinde yapılan ile aynı olup, kent içerisinde en iyi görülebilecek alanı destinasyon merkezi haline getirmek olmuştur. Bu sebeple Ayasuluk Kalesinin Selçuk içerisinde görülecek olan kısım Doğu ve Güney cephelerinde restorasyonlar yapılmıştır. Ardından 2000'lerin başında yıkılan bir alanda çalışmalar yapılmış sonrasında Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Yrd. Doç. Dr. Mustafa BÜYÜKKOLANCI başkanlığında Kalenin ziyarete açılması amacı ile başlatılan bilimsel çalışmaların bir ayağı olarak Ayasuluk Kalesinin Restorasyonu için gerekli projeler hazırlanmış ve restorasyonlara başlanmıştır. 2014 yılında ziyarete açılan Kalenin güçlendirme çalışmaları 2017 yılına kadar sürdürülmüş ve sürdürülebilir konservasyon çalışmaları ile bu çalışmaların devam ettirilmesi amaçlanmıştır. Ayasuluk Kalesi özelinde 60 yıllık restorasyon uygulamalarının geçmişi, gelişen ve değişen koruma bilinci, günümüze kadar devam eden hatalı uygulamalar ve hatalı kullanılan malzemeler üzerinden, tarihi yapılarda olması gereken uygulamalar için sonuçlara ulaşılması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Ephesos, Ayasuluk, Ayasuluk Kalesi, Restorasyon, Konservasyon, Arkeoloji.

*Bu çalışma İzmir Büyükşehir Belediyesi işbirliği ile yapılmaktadır.

Citation/Atıf: BARANAYDIN, F. (2021). Ayasuluk Kalesi Restorasyonları. *Journal of Awareness*. 6(4): 185-195, DOI: 10.26809/joa.6.4.01

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Fırat Baranaydın
E-mail: fbaranaydin@gelisim.edu.tr

Bu derginin içeriği Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0
Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Abstract

Ayasuluk Castle was built at the highest elevation of the hill rising to the south west of the modern Selçuk settlement in Selçuk district of İzmir province today. Functional structures such as castles, bridges, cisterns, and roads are often functional structures that do not represent a community, nationality, or religion (such as a palace, temple, or victory monument). Therefore, even if the sovereignty in an area is different, such functional structures have not been destroyed, even repaired and reused. The different phases seen when looking at Ayasuluk Castle show this. The earliest phase of Ayasuluk Castle that has been found so far is the Hellenistic period city wall ruins on the southeast skirts of Ayasuluk Castle, which is still standing today. These ruins show that there was a castle structure since the Hellenistic period. It is known that the Ayasuluk Castle, which is still standing today, was built during the Byzantine period. However, most of the building we see today are Restoration and Early Ottoman additions. When the Ayasuluk Castle Restorations started in the 1960s, the purpose was the same as in the restoration activities of the entire period, and the area that can be best seen from the city was to become a destination center. For this reason, the part of the Ayasuluk Castle that will be seen in Selçuk has been restored on the east and south facades. Afterwards, studies were carried out in an area that was destroyed in the early 2000s, and Pamukkale University Archeology Department The necessary projects for the restoration of the Ayasuluk Castle were prepared and the restorations were initiated as a part of the scientific studies initiated with the presidency of Asst. Assoc. Dr. Mustafa BÜYÜKKOLANCI with the aim of opening the castle to visitors. The strengthening works of the Castle, which was opened to visitors in 2014, continued until 2017 and it was aimed to continue these studies with sustainable conservation studies. It is aimed to reach results for the applications that should be in historical buildings through the history of 60 years of restoration applications, developing and changing conservation awareness, faulty applications that continue until today and incorrectly used materials.

Keywords: Ephesos, Ayasuluk, Ayasuluk Castle, Restoration, Conservation, Archaeology,

1. GİRİŞ

Lysimakhos Pion (Panayır) ve Koresos (Bülbül) dağları arasında kurmuş olduğu kentini hem ön savunma hattını oluşturacak hem de Metropolis, Şirince Vadisi ve Magnesia tarafından gelecek saldırılar için erken haber verecek bir karakolu bugün İzmir İli Selçuk İlçesinin tepesinde bulunan Ayasuluk Tepesine yaptırmıştır (Scherrer ve diğ., 2000: 18). Ephesos'un eski akropolü olarak görülen Ayasuluk Tepesi'ne yaptırılan karakol inşası Ephesos kent surları ile aynı zamanda yapılmış olmalıdır (Llyod, 2000: 183; Büyükkolancı, 2008a: 223). Ayasuluk Tepesi Geç Antik Çağda İncil'de adı geçen Yedi Kiliseden birine ev sahipliği yapmış ve bu dönem tepe dışarıda iki evreli içeride ise tepenin en yüksek noktasında bir iç kale ile çevrelenmiştir (Büyükkolancı, 2013: 16). Ayasuluk Tepesi iç kalesi sonraki dönemlerde de kullanım görmüş ve kaleye eklemeler yapılmıştır. Ayasuluk Kalesi olarak adlandırılan İç Kale Geç Bizans ve Beylikler Dönemlerinde kuleler ile desteklenerek surlar ile güçlendirilmiştir. Bazı yerlerinde ise onarımlar ve sur duvarlarında da yükseltmeler yapılmıştır (Büyükkolancı, 2014: 40) (Res. 1).

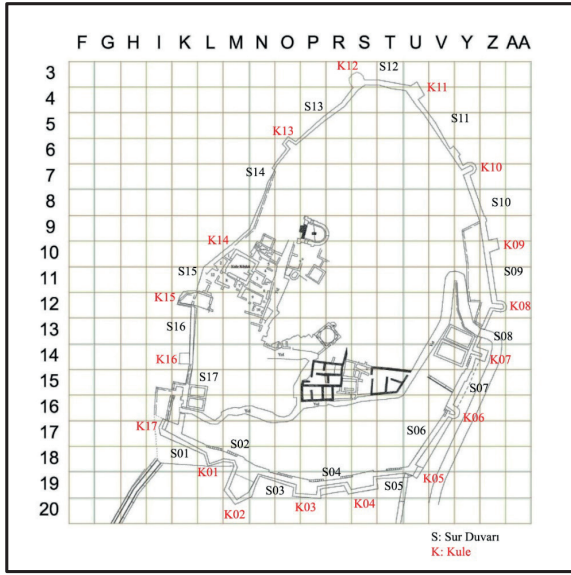
Resim 1. Ayasuluk Kalesi güneyden hava fotoğrafı.

Kaynak: Ayasuluk Kazı Arşivi

Kalenin en düşük kotu olan güneydoğu alandaki surlar 13 m. ye kadar yükselmektedir. Kuzeybatıda ise yüksek ve dik ana kayanın üzerinde yükseklik 3 m. ye kadar düşmektedir. 17 kulenin desteklediği kalenin doğuda ve batıda iki girişi bulunmaktadır (Plan 1).

Plan 1. Ayasuluk Kalesi Planı.

Kaynak: Ayasuluk Kazı Arşivi

Batı girişinin "L" biçimli bir dış avlusu bulunmaktadır. Bu alanın bir kısmının üstü örtülüdür ve kaleye girişler için ön kontrol noktası olarak kullanım görmüştür. Kaleye yapılacak herhangi bir saldırı anında ise daralan ve hareket eden avlu saldırı hızını kesmek için planlanmış olmalıdır. Günümüzde oldukça iyi durumda görünen kale bir çok defa restorasyon görmüştür. Bunlar 1960- 1963 yılları arasında Doğu surlarda, 2008 – 2012 yılları arasında Batı ve Güney surlarda, 2012 – 2017 yılları arasında ise Kuzey, Doğu ve Güney surlarda gerçekleşmiştir. Bu çalışma çevremizde gerçekleşen ve Dünya üzerinde yapılan mimari restorasyonların 60'lı yıllardan günümüze uygulamalarını Ayasuluk İç Kalesi Çalışmaları ile gelişim ve uygulama sonuçlarını anlamayı amaçlamıştır. Bu amaçlar doğrultusunda geçmişten günümüze yapılan uygulamaların yapısal ve lokal reaksiyonları, reaksiyonlara alınan önlemler, uygulama karar mekanizmaları, kontrol birimleri ve bunun üzerinden mimari restorasyon uygulamalarında 60 yıllık süreç ve günümüzdeki durumu göz önünde bulundurarak sonuçlara ulaşmaya çalışılmıştır.

2. 1963 RESTORASYONLARI

1958 yılında Amerikalı G.B. Quatman tarafından desteklenen ve sonucunda, Efes Müze Müdürlüğü'nün 5 yıllık çalışma planını (Baran 1958, s. 1) oluşturulması ile, Ephesos kentinde ve bileşenlerinde kazı, restorasyon ve çevre düzenlemesi için 1959 yılında St. Jean Kilisesi başta olmak üzere çalışmalara başlanmıştır.

Bu çalışmalara paralel olarak Ayasuluk Kalesi'nde de (İç Kale) restorasyon çalışmaları için bir müteahhit ile anlaşılması ve 1963 yılında Ayasuluk Kalesi Doğu ve Güney surlarında restorasyona başlanmıştır (Büyükkolancı, 2009: 137). Bu restorasyonlar 1960'lı yılların restorasyon bakış açısına uygun olarak sadece kent içinden görünen bölgelerde yani doğu ve güney surlarında yapılmıştır. Ancak kullanılan malzeme ve işçilik konusundaki hatalar uzun vadede yapısal sıkıntılara yol açmıştır. O dönemin bağlayıcı malzemesi olarak kullanılan çimento, taş ve tuğla üzerinde tahribatlara, yüzeyde ise tuzlanmalara yol açmıştır. Bir diğer sorun ise çimentonun yetersiz kullanımı ile oluşan sıkıntılardır. Çimentonun az kullanılması (Özbakan, 2007: 38-45) ve surların içinde bağlayıcı olarak harçsız toprak ve taş dolgu kullanılması 1999 yılında (kalenin en düşük kotu olan) zemin ve yağmur sularının da etkisi ile güneydoğu surunda çökmeye yol açmıştır. Bu dönem yapılan restorasyon hatalarından biri de; Doğu kapısı ve çevresindeki surların orijinal genişliğine sadık kalınarak yapılmamış, duvar olduğundan daha dar yapılmış olmasıdır (Res. 2).

Resim 2. 1960'lı yıllarda Kale mahallesi ve arkada 1963 yılı restorasyonu öncesi Ayasuluk Kalesi.

Kaynak: Baran, 1963: Res. 3

1963 yılı sur ve kulelerde yapılan restorasyonlar görsel kaygı ile yapılan dönem örnekleri içerisine girmekle birlikte, ticari kaygılar yüzünden dönem örnekleri kadar günümüze sağlam olarak gelememiştir. Kullanılan bağlayıcı malzemelerin yetersiz kullanılması, diğer malzemelerin kalitesiz olması, işçilik hataları ve bilinçli olarak dolgu kısımlarının bağlayıcı

cı olmadan dolgu topraklı taşlı karışımdan oluşması tüm yapılan uygulamaların tekrar bir restorasyon görmesine yol açmıştır. Günümüzde hala bu dönem yapılmış olan ve güçlendirme uygulamalarına ihtiyaç duyan kısımlar mevcuttur.

3. 2000 YILI RESTORASYONLARI

1963 yılı restorasyonlarında kullanılan bağlayıcı eksikliği, iç dolguda ise neredeyse hiç bağlayıcı kullanılmaması taş ve toprak doldurulması zamanla bu alanda sıkıntılara yol açmıştır. Ancak tüm doğu sur duvarlarında yapılan bu uygulamanın 40 yıl sonrasında S06 numaralı sur duvarında yıkıma neden olması bu sur duvarının kalenin en düşük kotta bulunması ve zemin yağmur sularının bu alanda toplanması ile alakalıdır (Döndüren ve diğ., 2017: 54; Bugani ve diğ., 2008: 1343). Zamanla iç kısımda biriken suyun etkisi sur duvarının ve kulenin yıkılmasına neden olmuştur. 1999 yılında yıkılan alan olmak üzere S06 numaralı sur duvarı ve Güney sur duvarlarındaki belirlenen alanlar İzmir 2 No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun kararı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİMM tarafından müteahhitte taahhüt edilerek 2000 yılında yıkılan kısımları tamamlanmış ve derz dolgu çalışmaları yapılmıştır (Büyükkolancı, 2009: 137).

4. 2008 -2014 YILLARI RESTORASYONLARI

2008 ile 2014 yılları arasında Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Yrd. Doç. Dr. Mustafa BÜYÜKKOLANCI başkanlığında yapılan Ayasuluk Kalesi restorasyon ve konservasyon uygulamalarının amacı, mevcut kale kalıntılarını dondurarak olduğu gibi koruma ve eksik kısımların tamamlanarak, ziyaretçilere kapalı olan kalenin ziyarete açılmasını sağlamak olmuştur (Büyükkolancı, 2009: 136; Venedik Mad. 12; Carta del Res. Mad. 8; ICOMOS 2013 VI.III.III). Bu amaçlar doğrultusunda 2008 yılında öncelikli olarak, oldukça tahrip olmuş durumda bulunan ve yıkılma tehlikesi olan Batı giriş kapısında acil onarım çalışmaları yapılmıştır. Batı giriş kapısının en üst kotlarında 1963 yılındaki restorasyonlarında yüzeysel koruma önlemleri alınmış, ancak bu uygulamalar yapıdan blok halinde kopmalara yol açmıştır. Batı kapısında yapılan çalışmalar mevcut halini korumayı amaçlayarak boşlukların özgün malzeme ve hidrolik kireç bazlı özgün harç karışımı ile doldurulmasının ardından tamamlanmış-

tır (Büyükkolancı, 2009: 137-138) (Res. 3).

Resim 3. Ayasuluk Kalesi Batı Kapısı 2008 Yılı Acil Onarım çalışmaları sırasında.

Kaynak: Büyükkolancı, 2009: Res. 6

Bu çalışmalar ile Ayasuluk Kalesinde ciddi restorasyon ve konservasyon uygulamaları için Yrd. Doç. Dr. Mustafa BÜYÜKKOLANCI başkanlığında Pamukkale Üniversitesinden TUBİTAK projesi yapılmış ve İzmir Rölöve Anıtlar Müdürlüğü'nün hazırladığı proje keşfi ile Selçuk Belediyesi ihaleye çıkarak Ayasuluk Kalesi Restorasyonu ve Çevre Düzenlemesi Projesini hazırlamıştır. Bu projeler ile birlikte Ayasuluk Kalesinde gerekli olan ciddi restorasyon ve konservasyon uygulamalarının yapılmasının önü açılmıştır (Büyükkolancı, 2009: 137).

Hazırlanan projelerin İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulundan 13.05.2010 tarihinde onaylanmasının ardından, projeye uygun olarak yapılan uygulamalarda; öncelikle özgün yapı dondurularak korunmuş ardından ilgili tüzükler göz önünde bulundurularak tamamlanan kısımlar orijinallerinden ayırmak için derz içi tuğla şerit çekilmiştir. Bu uygulama uzaktan yapının bir bütün ve özgün olarak algılanmasını sağlamakta ancak yakından müdahale edilen kısımların kolaylıkla anlaşılmasını sağlamaktadır. 2010 yılında Batı Surlar K171 numaralı kule ile K15 numaralı kuleler arasında 50 m. lik bir alan da çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Res. 4). Çalışmalar seyirdim harpuştalarının tamamlanmasının ardından dendan seviyesine kadar tamamlanmıştır (Büyükkolancı, 2011: 572-574).

¹ BK1 olarak adlandırılan, ilgili yayın ve raporlarda bu şekilde kullanılan kule ve surlar sonrasında güneybatı surlardan başlayarak K01 – K02 --- K17 ve S01 – S02 --- S16 olarak değiştirilmiştir.

Resim 4. Ayasuluk Kapısı Batı Kapısı 2010 Restorasyon çalışmaları sonu kuzeybatıdan görünümü.

Kaynak: Büyükkolancı, 2011: Res. 10

2011 yılı çalışmalarına 2010 yılında kalınan noktadan başlanarak devam edilmiştir. K15 numaralı kule ile K16 numaralı kuleler arasında kalan S15 ve S14 numaralı sur duvarları 55 m. lik bir bölümde yapılan çalışmalar sonucunda kalenin bozuk olan kısmının restorasyonu tamamlanmıştır. Batı yönünden bakıldığında anıtsal görünümüne tekrar kavuşan kalenin günümüze orijinal olarak gelen kısımları, evreleri ve üslubu da korunmuştur. Kalenin ve tepenin en yüksek kısmında yapılan bu çalışmalar, Ayasuluk Kalesi Bazilika – Sarnıç'ın batı duvarlarında seyir terası alanına gelindiğinde, 2011 için tamamlanmıştır. Kalenin batı surlarında yapılan 2011 yılı çalışmaları sonucunda Ayasuluk Kalesi'nin ziyarete açılmasını önleyen tüm engeller ortadan kaldırılmıştır (Res. 5) (Büyükkolancı, 2013: 491-492).

Resim 5. Ayasuluk Kalesi 2009 ve 2011 Restorasyon çalışmaları öncesi ve sonrası.

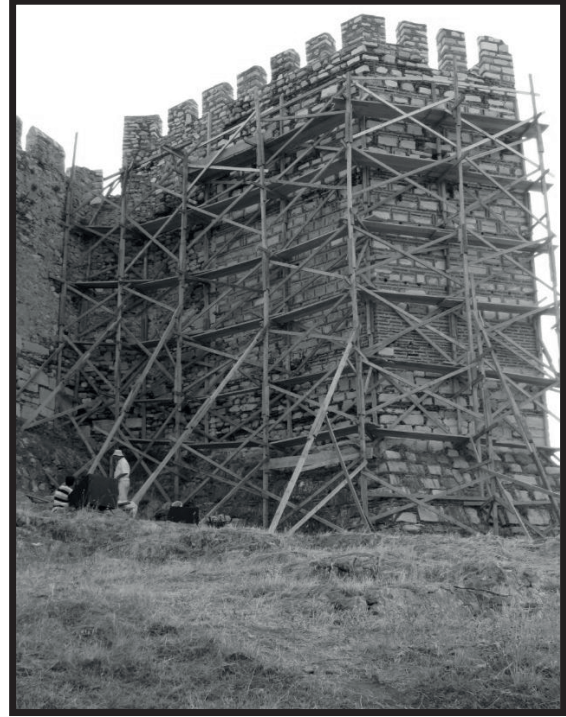

Kaynak: Ayasuluk Kazı Arşivi

2012 yılı çalışmaları Ayasuluk Tepesi Kuzey yamacının batısındaki sur ve kulelerde devam etmiştir. S14 numaralı sur batı surlarına göre daha iyi durumda olduğundan bu alanda projede de belirtildiği gibi, minimum tamamlama ile derz sağlamlaştırma çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca dendan çatı ve araları, seyirdimler harpuştalamıştır. Çalışmalar K12 numaralı

kuleye kadar ilerletilmiştir. Ayrıca aynı yıl içerisinde K02 numaralı kulede izlenen yoğun derz malzeme kaybı, derz temizliği, bitki temizliği ve ilaçlanmasının ardından hidrolik kireç bazlı önerilen karışım ile giderilmiştir (Res. 6) (Büyükkolancı ve diğ., 2013: 491-492).

Resim 6. Ayasuluk Kalesi 2012 Güney sur duvarı K02 numaralı Kule Restorasyon ve Konservasyon çalışmaları sırasında.

Kaynak: Ayasuluk Kazı Arşivi

2013 yılı çalışmaları 1963 yılında çimento ile yapılan uygulama alanlarına geçilmesi ile çalışmaların önceliği mevcut çimento harcın olabildiğince sökülmesi ve yerine hidrolik kireç bazlı önerilen karışımın doldurulmasından oluşmaktadır. 1963 yılında dendan seviyesine getirilmiş ancak yapılmamış olan dendantlar, çatılarına kadar tamamlanmadan iki sıra yapılarak yerleri belirtilmiş ve bu seviyede bırakılmışlardır. Yine bağlayıcılığını kaybetmiş olan çimentonun ve bozulmuş durumdaki dendan ve seyirdim harpuştta yüzeylerinde lokal tamamlamalar yapılmıştır. S11 numaralı surlara kadar ilerletilen çalışmalarda 1963 yılında kalenin hangi seviyede sağlam kaldığı ve ne kadar tamamlama yapıldığı tespit edilmiş ve orijinal kısımlar sonradan yapılan kısımlardan ince bir tuğla şerit ile ayrılarak belirtilmiştir. Böylece uzaktan yapısal bütünlüğünü koruyan surlar ve kulelerin yakından orijinal yüksekliği ve orijinal örgüsü izlenebilmektedir. (Res.7a-b).

Resim 7a. Ayasuluk Kalesi 2013 Yılı Restorasyon çalışmaları S13 numaralı sur duvarı kuzeybatıdan görünümü.

Kaynak: Ayasuluk Kazı Arşivi

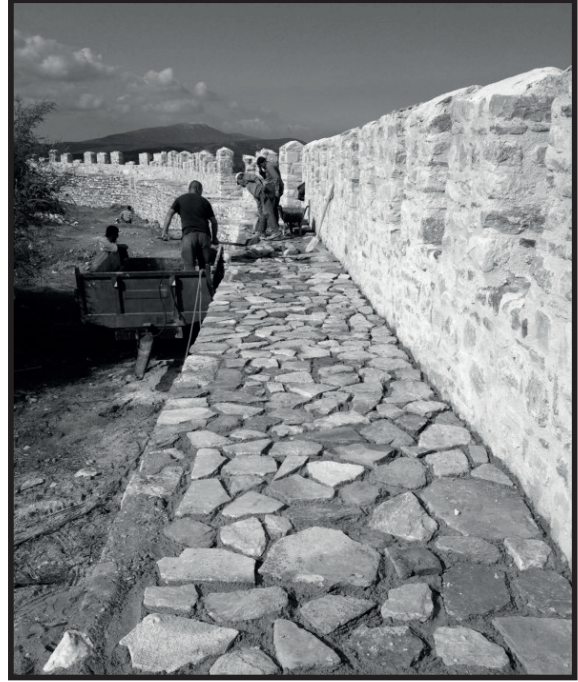
Resim 7b. Ayasuluk Kalesi 2013 Yılı Restorasyon çalışmalarını sonucu S11 numaralı sur duvarı ve K11 numaralı kule de orijinal kısımların tuğla şeritle ayrıldığı alanlar.

Kaynak: Ayasuluk Kazı Arşivi

Ayasuluk Kalesi 2014 yılı çalışmaları K10 numaralı kule itibari ile devam etmiştir. Çalışmalar sur iç yüzeyi, sur dış yüzeyi, seyirdim, dendan ve B01 numaralı barbakanı işlevsel hale getirme uygulamalarını içermiştir. İç cephedeki çalışmalarda S10 numaralı sur duvarının tahrip olmuş durumdaki seyirdim ve dendanların uygun yere eğim verilerek harpuşta yapılmıştır (Res. 8).

Resim 8. Ayasuluk Kalesi 2014 Yılı Restorasyon çalışmaları S10 numaralı sur duvarı seyirdimleri harpuşta çalışmaları sırasında.

Kaynak: Ayasuluk Kazı Arşivi

2014 yılında iç cephede yapılan bir diğer çalışma ise, doğu ve güney surlarında kalenin düşük kotlarını oluşturan alanda suyun yapıdan uzaklaştırılmasıdır. Seyirdim ve dendanlara yapılan harpuşta ile uygun yere tahliye edilen suyun zeminden yapıya etki etmemesi için B01 numaralı barbakan işlevsel hale getirilmiş ve su kale içerisinden tahliye edilmiştir. Dış cephedeki çalışmalarımız ise sur dış ve iç yüzeylerinde kurulan iskelenin ardından mevcut çimento derz yapıdan uzaklaştırılmış, orijinal yapı ve derzleri tespit edilip korunmuş ve ardından boşalan alanlara önerilen hidrolik kireç bazlı karışım doldurulmuştur (Res 9a-b).

Resim 9a. Ayasuluk Kalesi 2014 Yılı Restorasyon çalışmaları S10 numaralı sur duvarı dış cephe derz sağlamlaştırma çalışmaları öncesi görünümü.

Kaynak: Ayasuluk Kazı Arşivi

Resim 9b. Ayasuluk Kalesi 2014 Yılı Restorasyon çalışmaları S10 numaralı sur duvarı dış cephe derz sağlamlaştırma çalışmaları sonrası görünümü.

Kaynak: Ayasuluk Kazı Arşivi

5. 2015 – 2017 YILI RESTORASYONLARI

2015 yılı Ayasuluk Kalesi Restorasyon ve Konservasyon çalışmaları, İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü ve Selçuk Belediyesinin ortak açtığı "Ayasuluk Kalesi Restorasyonu ve Çevre Düzenlemesi İşi I. Etap" adlı ihale ile müteahhit firmaya (HAMAK A.Ş.) verilmiştir. Müteahhit Firma'nın taşeronunun yapmış olduğu ilk işler gözlemlenip uygulamaların iyileştirilmesi gerektiği belirlenmiştir. Ardından Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Kazı Başkanlığının bugüne kadar Restorasyon ve Konservasyon işlerini yaptığı ekip firma bünyesine alınarak ve Kazı Başkanı Yrd. Doç. Dr. Mustafa BÜYÜKKOLANCI'nın danışmalığı ile çalışmalar tekrar projeye uygun olarak devam ettirilmiştir. 2015 yılı sonlarına denk gelen çalışmalarda dış surlar S09 numaralı surdan Doğu Giriş kapısına kadar, iç surlarda ise K11 numaralı kuleden K05 numaralı kuleye kadar

ilerletilmiştir. Bu alandaki çalışmalar yine yapıdaki bitkilerin temizlenmesi, sonrasında bitki oluşumunu önlenmesi için ilaçlanması ve mevcut çimento derzin yapıdan uzaklaştırılarak hidrolik kireç bazlı karışımın yerine doldurulması ile devam etmiştir (Venedik, Mad. 10; Atina, Mad. 9; ICOMOS 2013, VI.III.III). 2016 yılının başlangıcına kadar ise dış cepheden S06 numaralı sur duvarına kadar gelinmiş ve derz dolgu çalışmaları tüm kale için tamamlanmıştır. Yapının orijinal olan ve günümüze bağlayıcı özelliğini kaybetmeden gelen kısımları belirlenmiş, bu alanların sadece bitki temizliği ve ilaçlama işlemleri gerçekleştirilerek korunmasına dikkat edilmiştir (Res. 10).

Resim 10. Ayasuluk Kalesi 2015 Yılı Restorasyon çalışmaları S01 – K02 numaralı sur duvarı ve kule arası iç cephe derz sağlamlaştırma çalışmaları sırasında görünümü.

Kaynak: Ayasuluk Kazı Arşivi

Tüm bu çalışmaların yanında Ege Üniversitesi İnşaat Fakültesi gerekçeli raporunda; 1963 yılı restorasyonunda sur ve kulelerin içlerine doldurulan toprak ve taşların zamanla topraklarında akması ile oluşan ciddi boşalmaların tehlikeli bir boyuta geldiği ve acil güçlendirme çalışmaları gerektiği belirtilmiştir.

2016 - 2017 yılı çalışmaları 2015 yılında hazırlanan raporlar ve gözlemler üzerine planlanan güçlendirme (derz, harpuşa ve enjeksiyon) ve yapıya etki eden suyun optimize edilmesi uygulamalarından oluşmuştur. 2016 yılı mart ayında başlayan yapı içerisi bağlayıcı eksikliğini giderme için yapılan enjeksiyon(güçlendirme) çalışmaları raporda belirlenen Doğu sur duvarları S09 – S06 numaralı sur ve kuleler arasında yapılmıştır. S09 numaralı sur duvarından S06 numaralı sur duvarına kadar ilerletilen çalışmalar, şaşırtmalı olarak enjeksiyon hortumlarının açılacağı derz alanlarının açılması, kompresör ile içlerinin temizlenmesi ve ar-

dından hortumların atılması ile başlamıştır. Ardından hidrolik kireç ve Primal AC33 bazlı karışım ile (3 barı geçmeyecek şekilde) hortumlardan içeri düşük kottan (açılan enjeksiyon deliklerinin doyuma ulaşması ile) yükseğe doğru çıkılarak duvar içi malzeme kaybı giderilmiştir (Venedik, Mad. 10; Atina, Mad. 9; ICOMOS 2013, VI.III.III). Bu uygulama belirlenen alanda tüm sur ve kulelere aynı şekilde yapılmış ve malzeme kayıpları minimize edilmiştir (Res. 11).

Resim 11. Ayasuluk Kalesi 2015 Yılı Restorasyon çalışmaları S01 – K02 numaralı sur duvarı ve kule arası iç cephe çalışmaları sırasında görünümü.

Kaynak: Ayasuluk Kazı Arşivi

S06 numaralı sur duvarının eğimli payanda kısmında izlenen yoğun örgü malzeme kaybı uzun vadede yapısal sıkıntılara yol açacaktır. Projede belirtilen örgü malzeme kayıplarının özgün malzeme, üslup özelliği ve önerilen hidrolik kireç bazlı karışım ile tamamlaması için belirlenen alanlar üzerinden başlayan çalışmalar, S06 numaralı payanda duvarında daha büyük bir alanda yapılmıştır. Özgün yapıya uygun taş ve tuğla ile yapılan tamamlama çalışmaları özgün örgü sisteminin izlenen noktaları ile üslupsal birliğine dikkat edilerek yapılmıştır (Venedik Mad. 12; Carta del Res. Mad. 8; ICOMOS 2013 VI.III.III) (Res. 12).

Resim 12. Ayasuluk Kalesi S06 numaralı sur duvarının eğimli payanda tamamlama çalışmaları öncesi ve sonrası.

Kaynak: Ayasuluk Kazı Arşivi

Yapıya etki eden su etkisini optimize etmek için, yapılan bir diğer çalışma ise doğu ve güney surlarda barbakanları işlevsel hale getirmektir (Hasol 2008, s. 69). Bu çalışma 2014 yılında B01 numaralı barbakanın işlevsel hale gelmesinin ardından sur yüzeyinden izlenen nemlenmenin gözle görünür miktarda azaldığının görülmesinin ardından, yine nemlenmenin izlendiği doğu sur duvarlarında bu uygulamanın yararlı olacağı düşünülmüştür. Böylece B02 numaralı barbakanın işlevsel hale getirilmesi ile çalışmalar başlatılmıştır. Ancak B02 numaralı barbakan çalışmaları sırasında yıkılmak üzere olan doğu – batı aksında toprak harçlı geç dönem duvarı ortaya çıkmıştır. Çalışmalar sonucunda duvarın tam kanalın üzerine yapılmış olduğu ve yağmur ve zemin sularının tam kanal aksında akarak duvarı tahrip ettiği anlaşılmıştır. Çalışmalar duvara yapılacak uygulamaların ve duvarın ve açmanın rölövesi ile birlikte İzmir I Nolu Koruma Kuruluna gönderilmiş ve Koruma Kurulunun kararına uygun olarak tekrar çalışmalara başlanmıştır. Çalışmalar öncelikle tehlike oluşturan geç dönem duvarın askıya alınması ile başlamıştır. Gerekli önlemlerin alınmasının ardından barbakan seviyesine geline açma tamamlanmıştır. Geç dönemin duvarının güney yönlü gelecek zemin suyundan uzaklaştırmak için duvarın güneyine de 1.5x1.5 m. ölçülerinde bir açma açılmıştır. Zemin seviyesinde geç dönem duvarına taban oluşturacak ve kuzey güney yönünden gelecek yağmur ve zemin sularını barbakana ulaştırarak kale

dışına tahliye edecek bir kanal yapılmıştır. Ardından geç dönem duvarından numaralandırılarak kaldırılan yıkılmış durumdaki taşlar özgün toprak harç ile tekrar anastylosis yapılmıştır (Carta Del Restauro1931, Madde 3 – 5; Venedik 1964, Madde 3 -5- 9; Nara Özgünlük Belgesi 1994, Madde 10; ICOMOS 2003, I.VII – III.IV. – III.IX) (Res. 13).

Resim 13. Ayasuluk Kalesi sol üstte B03 numaralı barbakan, sağ üst B01 numaralı barbakan dış cephe, altta B03 numaralı barbakan kale içi kanalı ve logarı.

Kaynak: Kazı Arşivi

B03 numaralı barbakan S06 numaralı sur duvarında kuzeybatı yönlü eğimden gelen zemin yağmur sularını sur duvarına maruz kalmadan güney doğu yönünde kale dışına direne etmektedir. Kapalı durumda bulunan barbakan iç kısmı 3 x 3 m. boyutlarında bir açma açılması ile çalışmalara başlanmıştır. Çalışmalar sırasında 0.80 x 0.80 m. dıştan 1.50 x 1.50 m. ölçülerinde yapılmış 0.50 m. kalınlığında doğu cephesi sur duvarına yaslı günümüze sağlam ulaşmış orijinal logar ortaya çıkmıştır. Çalışmalar bu alanda açmanın etrafına sonraki çalışmalarda kaldırılabilir, suyun akışına izin verecek ve toprak akıntısına engel olacak kuru duvar yapılması ile tamamlanmıştır. B04 numaralı barbakan Doğu sur duvarlarının en güneyindeki S06 numaralı sur duvarının güney ucunda B05 numaralı barbakan ise Güney sur duvarlarının en doğusunda S05 numaralı sur duvarının ortasında Ayasuluk Kalesinin en düşük kotunda bulunan barbakanlardır. Bu nedenle bu barbakanların işlevsel hale getirilmesi önemlidir. B04 numaralı barbakanı işlevsel hale getirmek için 3 x 3m. boyutlarında B05 numaralı barbakanda ise 4 x 3 m. boyutlarında açmalar açılmıştır. B04 numaralı barbakanda herhangi bir kanal veya logara rastlanmamış ve açma zemini direkt barbakan ağzına doğru eğimli olarak kazılmış ve çevresi kuru duvar ile

çevrelenmiştir. B05 numaralı barbakanda ise kuzey güney akslı ve barbakan ağzına bağlanan orijinal bir kanal ortaya çıkmış ve bu kanalın üst kotundan itibaren yapılan çevre kuru duvarı ile barbakan işlevsel hale getirilmiştir.

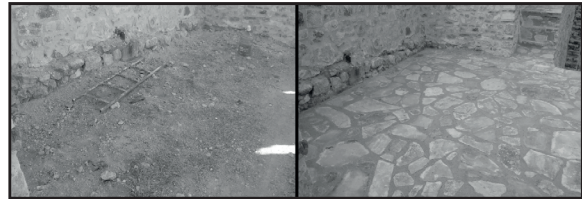
Yağmur suyunu yapıdan uzaklaştırarak optimize etme çalışmalarının bir diğer ayağı olan uygulama seyirdim, dendan araları ve çatılarına suyu uygun yere drene edecek harpuşta yapılmasıdır (Hasol, 2008: 72). Bu uygulama doğu ve güney sur duvarlarında tahrip olmuş durumdaki dendan araları, çatıları ve seyirdimler sur ve kulelerin içerisine etki eden yağmur sularını uygun yere drene edecek yüzey oluşturulmasını ve ileride gerekli önlemlerin alınmasının ardından kale surlarının gezilebilmesini sağlayabilecek alanları yaratmıştır. Uygulamada yapının özgün seyirdimlerine bağlı kalınarak taş yüzeylerinin daha fazla alan kaplamasına dikkat edilmiştir. Derzlerde ve zeminde bağlayıcı olarak önerilen hidrolik kireçli karışım uygulanmıştır. Kullanılan kayrak taş yüzeyleri derz aralarına göre fazla su itici olacağından yapıya yağmur suyu etkisi böylece minimize edilmiştir (Res. 14a-b).

Resim 14a: Ayasuluk Kalesi S04 numaralı sur duvarı seyirdim harpuşta çalışmaları öncesi ve sonrası.

Kaynak: Ayasuluk Kazı Arşivi

Resim 14b: Ayasuluk Kalesi K03 numaralı kule içi seyirdim harpuşta çalışmaları öncesi ve sonrası.

Kaynak: Ayasuluk Kazı Arşivi

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Unesco Dünya kültür mirasına Ephesos ve bileşenleri olarak giren Ayasuluk Kalesi zaman zaman restorasyon görmüş olsa bile bu uygulamalar görsel bir kaygı ile korumacı bir yaklaşımın ürünü olamamıştır. 2008 yılında Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Mustafa BÜYÜKKOLANCI tarafından başkanlığı alınan Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı Kazısı hedeflerinden biri, korumacı bir anlayış ile Ayasuluk Kalesi, Kale içi yol ve yapıların restorasyon'unu yapılması ve kalenin ziyarete açılması olarak belirlenmiştir. Bu hedef doğrultusunda 2008 yılında başlanan çalışmalar projelerinin de tamamlanması ile ziyaretçiler için tehlike yaratacak Ayasuluk Kalesinin Batı girişi kapısından 2014 yılında Kuzey sur duvarlarına kadar ilerletilmiş ve Kalenin Batı cephesi tamamıyla sağlamlaştırılmıştır. 2015 yılında İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü ve Selçuk Belediyesinin ihalesi ile müteahhit firmaya verilmiş, çalışmalar Yrd. Doç. Dr. Mustafa BÜYÜKKOLANCI danışmanlığında geçmiş yıllarda çalışan ekip tarafından doğu ve güney sur duvarlarının restorasyonu, geçmiş hatalı restorasyonların düzeltilmesi ve sağlamlaştırma çalışmalarını içermiştir. Sadece Ayasuluk Kalesi Restorasyonları incelendiğinde bile bu uygulamalar ve zamanla gelişen koruma bilinci evre evre görülmektedir. 60'lı yıllarda kalede yapılan restorasyonda üslup olarak dönemin ilerisinde gayet başarılı uygulamalar yapılmış, ancak kullanılan malzeme cinsi ve miktarı 2000'lerde ve günümüzde yapısal sıkıntılara yol açmıştır. Bağlayıcı olarak kullanılan çimento yüzeyde çirkinleşmeye neden olmuştur (Zakar ve Eyüpgiller, 2015: 109-112). Kullanılan dolgu malzemesinin bağlayıcısız, ahşap yatay donatısız yapılması yapının bütününde aderansını kötü yönde etkilemiş, zemin ve yağmur sularını drene eden barbakanın kapalı olması ile birlikte 90'ların sonunda S06 numaralı sur duvarının büyük bir bölümü yıkılmıştır.

1960'lı yıllarda tüm Türkiye'de yapılan görsellik öncelikli (Kültür Turizmi destinasyon alanları yaratma amaçlı) yapılan restorasyon çalışmaları, hala bu atılımın getirisini almakla beraber yapı özelindeki sıkıntılarda oluşturmaktadır. Dönemsel gelişen tarihi yapıları koruma düşüncesinin yansımaları üslup anlamında (dönemin koşulları göze alındığında) başarılı örnekler sunmuş olsa bile kullanılan malzemelerin hatalı olması ve müdahale kararlarının çok başlı kontrolsüz yapılması yanlış uygulamaları beraberinde

de getirmiştir. Ayasuluk Kalesinde bu dönem restorasyonlarına örnek oluşturacak doğru sur duvarları restorasyonu sadece görsel kaygı güden çoğu noktada yapının özgünlüğüne uymayan malzeme ve üslupla yapılan restorasyon çalışmalarına örnektir. 1960'lı yıllardan günümüze doğru 1970'lerden 90'lara kadar üslupsal birliğe önem verilmiş olsa bile malzeme kullanımındaki hatalar günümüzde hala sorun yaratmaktadır. Ülkemizde yapının tamamı ile özgün malzemesine uyularak restore edilmesi gerektiği kaygısı ancak 2000'li yıllarda anlaşılabilmiştir. Ancak yine de günümüzde restorasyon alanında hatalı uygulamalar ve sorunlar devam etmektedir. Bu sorunlardan biri işlevsellik ve görsellik kaygısı ile yapılarda yapılan tamamlamalardır. Yapının özgün değerini kaybettiği bu uygulamalar 60'lı yıllardaki zihniyetin hala devam ettiğini ve dünya kültür miraslarının bu şekilde geri dönüşü olmayacak tahribini beraberinde getirmektedir (Baranaydın 2019: 18).

Ayasuluk Kalesi Restorasyon evreleri incelendiğinde bize 60'lardan günümüze 60 yıllık bir dönemde yapılan uygulamalar, kullanılan malzemeler ve müdahale kararlarının alındığı kontrol mekanizmaları hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Koruma bölge kurullarının yapılacak uygulamalara alanında uzman kişilerin, akademisyenlerin, yerel yönetimlerin birlikte karar verdiği multidisipliner bakış açısı ile yapılan uygulamalar asgari ölçüde modern restorasyon ilkelerine yaklaşmıştır. Ancak bu kurullardan çıkan projelerin uygulamalarının müteahhitlere taahhüt edilmesi ile yine bilinçsiz ve hatalı uygulamaları sadece maddi çıkar için yapmakta olan bir sistem oluşmuştur. Uygulamaların kontrolü ise ihaleye çıkan ilgili idarenin teknik elemanlarının mesleki etik, ahlak ve vicdanlarına bırakılmış, hatalı uygulamalar iş bitiminde bir üst idarece yapılan kontrollerde ortaya çıksa bile, yapıya uygulanan ve geri dönüşü olmayan bu müdahaleler dünya kültür mirası olan bu yapılara ebedi bir iz ve tahribat olarak kalmaktadır.

Ülkemizde Uluslararası tüzük - kararlardan uzak, yetersiz ve eksik olarak hazırlanmış projeler ve uygulamaların sayısı, başarılı projelere göre oldukça yüksektir. Tarihi yapıların tüm dünyanın ortak mirası olduğu bilincinin yerleşmesi ile aşılacak bu durum hakkında ciddi düzenlemelere gidilmesi gerektiği açıktır. Özellikle ortak kültür mirasımız olan tarihi yapıların maddi çıkarılara alet edilmemesi ile çalışmalara başlanmalıdır. Sonrasında Üniversitelerin bünyesinde yeniden

düzenlenen kontrol mekanizmaları ile yapılacak uygulamaların başarılı ve tahribatsız koruma uygulamalarının sayısını artıracak da uluslararası örnekler üzerinden net bir şekilde öngörülebilir. Tüm bu çalışmaların sonucunda ise restorasyon ve konservasyon çalışmalarının ilgili tüm tüyük, ilke ve ilgili kanunlar ile, sürdürülebilir konservasyon uygulamaları için her aşaması raporlandırılıp, yayınlanmalıdır (Venedik 1964, Madde 16; Baranaydın – Baranaydın 2019, s. 18). Böylece geçici olarak sorumluluğumuzda bulunan dünya ortak kültür miraslarının gelecek nesillere ve uygarlıklara aktarılmasını sağlayabiliriz.

KAYNAKÇA

BARAN M. (1958). *Selçuk –St. Jean Kilisesi Restorasyonu Beş Yıllık Çalışma Programı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı Kazı Arşivi.

BARAN, M. (1963). *St. Jean Kilisesi 1963 İlkbahar Çalışmaları*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı Kazı Arşivi. İzmir.

BARANAYDIN, F. (2019). Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı 2017 Yılı Çalışmaları Işığında Taş Eser Restorasyon ve Konservasyon Uygulamaları. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi (Yedi), (21), 11-20.

BARANAYDIN, F. & BARANAYDIN, D. (2019). Ayasuluk Hill And St. Jean Monument Excavation Stone Work Restoration And Conservation Works In 2018. XII. *International Multidisciplinary Congress of Eurasia*, 16 – 24.

BUGANI, S., CAMAITI, M., MORSELLI, L., VAN DE CASTEELE, E. & JANSSENS, K. (2008). Investigating Morphological Changes in Treated vs. Untreated Stone Building Materials by X-Ray Micro-CT. *Analytical and Bioanalytical Chemistry*, 391, 1343-1350.

BÜYÜKKOLANCI, M. (2008a). Ayasuluk Tepesi ve St. Jean 2007 Kazıları. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. Sayı: 30(4), 219 -232.

BÜYÜKKOLANCI, M. (2008b). Selçuk Ayasuluk Tepesi (Eski Efes) "Apasas" mı?, (Ed. Armağan, E. – Ö., Günel, S. ve Deniz, U.) *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı kültürleri üzerine yeni araştırmalar*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 41-55.

BÜYÜKKOLANCI, M. (2009). 2008 Yılı Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı kazı ve onarım çalışmaları, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Sayı: 31(3), 131-144.

BÜYÜKKOLANCI, M. (2014). *Aziz Yuhanna St. Jean (Aziz Yuhanna) Hac Kilisesi ve Ayasuluk Kalesi*, İzmir: Hitit Color.

BÜYÜKKOLANCI, M., (2015), "Ayasuluk İç Kale Onarım Süreci" Ömer Özyiğit'e Armağan, Ed. E. Okan-C. Atilla, İstanbul, 65-70.

BÜYÜKKOLANCI, M., YILMAZ, G., YILMAZ, F. & ULUSOY, P. (2013). 2012 Yılı Ayasuluk Tepesi Ve St. Jean Anıtı Kazı Ve Onarım Çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. Sayı: 35(1), 486 -504.

CARTA DEL RESTAURO. (1931). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0660878001536681682.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2019)

DÖNDÜREN, M. S., ŞİŞİK, Ö. & DEMİRÖZ, A. (2017). Tarihi Yapılarda Görülen Hasar Türleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*. Sayı: 13, 45-58.

HASOL, D. (2008). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul: Yem Yayınları.

ICOMOS. (2013). Icomos Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2019).

LLYOD, S. (2000). *Türkiye'nin Tarihi*. TUBİTAK. Ankara

NARA ÖZGÜNLÜK BELGESİ (1994). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0756646001536913861.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2019).

ÖZKABAN, F. (2007). Korumada güncel bir teknolojik sorun: betonarmenin mirası, *Mimarlık Dergisi*, 1 (338), 38-45.

SCHERRER P. ve diğerleri (2000). *Yeni Efes Rehberi*, İstanbul: Ege Yayınları.

Venedik Tüzüğü (1964). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf (Erişim Tarihi: 20.11.2019)

ZAKAR, L. & EYÜPGİLLER, K. K. (2015). *Mimari Restorasyon ve Koruma Teknik Yöntemleri*. İstanbul: Ömür Matbaacılık.

Bu yayının içeriginden sadece yazar sorumlu olup hiçbir şekilde İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin görüşlerini yansıtmamaktadır